

UDK: 338.48:631.11:378(73)

Xidirova Gavhar Rustamovna

Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti
Turizm va mehmonxona xo'jaligi kafedrası professori, i.f.d.

Naimova Surayyo Rahim qizi

Buxoro davlat universiteti Iqtisodiyot va turizm fakulteti
Turizm va mehmondo'stlik yo'nalishi 2-bosqich magistranti

AQSHDA AGROTURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA UNIVERSITETLAR VA EXTENSION (QISHLOQ XO'JALIGI MASLAHAT XIZMATI) TIZIMI ROLI

Annotatsiya. Mazkur maqolada AQShda agroturizmni rivojlantirish jarayonida universitetlar va Extension (qishloq xo'jaligi maslahat xizmati) tizimining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda "yer-grant" universitetlarining shakllanishi, ularning qishloq hududlarini rivojlantirishdagi institutsional vazifalari hamda Extension xizmatlari orqali fermerlar va mahalliy hamjamiyatlarga ko'rsatilayotgan amaliy yordam yo'nalishlari yoritilgan. Maqolada agriturizmni rivojlantirishda treninglar, maslahatlar, ilmiy tadqiqotlar va metodik qo'llanmalar muhim mexanizm sifatida ko'rib chiqiladi. Xorij tajribasi asosida agriturizmni barqaror rivojlantirishda ilmiy-amaliy hamkorlikning samaradorligi baholanadi hamda O'zbekiston sharoitida ushbu tajribani qo'llash imkoniyatlari yuzasidan xulosalar beriladi.

Kalit so'zlar: Agroturizm, xorij tajribasi, AQSh modeli, universitetlar, Extension tizimi, qishloq hududlari, maslahat xizmati, barqaror rivojlanish

Abstract. This article analyzes the role and importance of universities and the Extension (agricultural advisory service) system in the development of agritourism in the United States. The study covers the formation of "land-grant" universities, their institutional tasks in the development of rural areas, and the areas of practical assistance provided to farmers and local communities through Extension services. The article considers training, consulting, scientific research, and methodological manuals as important mechanisms in the development of agritourism. Based on foreign experience, the effectiveness of scientific and practical cooperation in the sustainable development of agritourism is assessed and conclusions are drawn on the possibilities of applying this experience in the conditions of Uzbekistan.

Keywords: Agritourism, foreign experience, US model, universities, Extension system, rural areas, advisory service, sustainable development

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda agroturizm qishloq hududlarini barqaror rivojlantirish, fermer xo'jaliklari daromadlarini diversifikatsiya qilish hamda qishloq aholisining bandligini oshirishda muhim iqtisodiy mexanizm sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, agroturizm nafaqat qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qo'shimcha qiymat bilan realizatsiya qilish vositasi, balki hududiy ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot, madaniy merosni saqlash va ekologik muvozanatni ta'minlashning samarali yo'nalishidir.

Amerika Qo'shma Shtatlarida agroturizm qishloq iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi sifatida shakllangan bo'lib, uning rivojlanishida institutsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlari alohida ahamiyat kasb etadi. Xususan, universitetlar va Extension — ya'ni qishloq xo'jaligi maslahat xizmati tizimi agroturizmni rivojlantirishda bilim, innovatsiya va amaliy ko'nikmalarni fermerlarga yetkazuvchi asosiy ko'priq vazifasini bajaradi. Ushbu tizim ilmiy tadqiqot natijalarini bevosita amaliyotga tatbiq etish orqali agroturizm faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

AQSHda faoliyat yuritayotgan universitetlar agroturizm yoʻnalishida ilmiy tadqiqotlar olib borish, oʻquv dasturlarini ishlab chiqish, marketing, menejment, xavfsizlik va huquqiy masalalar boʻyicha mutaxassislar tayyorlashda muhim rol oʻynaydi. Extension tizimi esa universitetlar huzurida faoliyat koʻrsatib, fermer va tadbirkorlarga konsalting, treninglar, seminarlar hamda amaliy tavsiyalar berish orqali agroturizm loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga koʻmaklashadi. Natijada ilm-fan, taʼlim va amaliyot oʻrtasida uzviy integratsiya shakllanadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, rivojlanayotgan mamlakatlar, jumladan, Oʻzbekiston uchun ham AQSH tajribasini oʻrganish agroturizmni institutsional jihatdan rivojlantirish, universitetlar va maslahat xizmatlari salohiyatidan samarali foydalanish hamda qishloq hududlarida barqaror iqtisodiy oʻsishni taʼminlash nuqtai nazaridan muhim ahamiyatga ega. Shu bois, AQSHda agroturizmni rivojlantirishda universitetlar va Extension tizimining oʻrni va mexanizmlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish ushbu tadqiqotning asosiy yoʻnalishini tashkil etadi.

ADABIYOTLAR SHARHI.

Agroturizm masalasi soʻnggi oʻn yilliklarda qishloq hududlarini barqaror rivojlantirish, fermer xoʻjaliklari daromadlarini diversifikatsiya qilish hamda qishloq aholisi bandligini oshirish bilan bogʻliq ilmiy tadqiqotlarning muhim yoʻnalishiga aylangan. Xorijiy olimlar agroturizmni qishloq xoʻjaligi va turizm integratsiyasining samarali shakli sifatida baholab, uning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik taʼsirini kompleks tarzda oʻrganib kelmoqdalar. Ayniqsa, AQSH tajribasi agroturizmni rivojlantirishda institutsional mexanizmlar, xususan, universitetlar va Extension tizimining faol ishtiroki bilan ajralib turadi.

Xalqaro ilmiy adabiyotlarda agroturizm asosan qishloq iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish nazariyasi doirasida tahlil qilinadi. Barbieri va Mshenga (2008) agroturizmni fermer xoʻjaliklari uchun qoʻshimcha daromad manbai sifatida koʻrib, uning moliyaviy barqarorlikni oshirishdagi rolini empirik jihatdan asoslab bergan. Phillip, Hunter va Blackstock (2010) esa agroturizmni turli shakllarga ajratib, uning xizmat turlari va biznes modellari hududiy sharoitga bogʻliqligini taʼkidlaydi. Ushbu tadqiqotlarda agroturizm faqat turistik faoliyat emas, balki qishloq hududlarining ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi kompleks tizim sifatida talqin qilinadi.

AQSHda agroturizmni rivojlantirishda universitetlarning roli alohida ilmiy yoʻnalish sifatida oʻrganilgan. Koʻplab tadqiqotlarda yer-grant (Land-Grant) universitetlari qishloq xoʻjaligi sohasida bilim va innovatsiyalarni yaratish hamda ularni amaliyotga tatbiq etish markazi sifatida baholanadi. McGehee (2007) va Tew & Barbieri (2012) oʻz izlanishlarida universitetlar tomonidan olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlar, oʻquv dasturlari va treninglar agroturizm tadbirkorlarining menejment, marketing va xizmat sifati boʻyicha salohiyatini oshirishini asoslab bergan. Ushbu tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, universitetlar agroturizm rivojida bilim generatori va kadrlar tayyorlovchi muhim institut hisoblanadi.

Extension tizimi — yaʼni qishloq xoʻjaligi maslahat xizmati tizimi AQSHda agroturizmni rivojlantirishning amaliy mexanizmi sifatida koʻplab olimlar tomonidan oʻrganilgan. Franz va Townson (2008) Extension tizimini “ilm-fan va amaliyot oʻrtasidagi koʻpri” sifatida taʼriflab, uning asosiy vazifasi ilmiy natijalarni fermerlar va qishloq tadbirkorlariga sodda va tushunarli shaklda yetkazishdan iborat ekanini taʼkidlaydi. Extension xizmatlari orqali fermerlarga biznes-rejalashtirish, risklarni boshqarish, turistlar xavfsizligi, sugʻurta va huquqiy masalalar boʻyicha maslahatlar berilishi agroturizm loyihalarining muvaffaqiyatini sezilarli darajada oshiradi.

AQSH tajribasiga bagʻishlangan empirik tadqiqotlar Extension tizimi va universitetlar hamkorligi agroturizm ekotizimini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini koʻrsatadi. Masalan, Vermont, Kaliforniya va Pensilvaniya shtatlarida olib borilgan tadqiqotlarda Extension mutaxassislari tomonidan oʻtkazilgan treninglar va seminarlar agroturizm subyektlarining daromadliligi va xizmat sifati oshirishiga bevosita taʼsir koʻrsatgani aniqlangan. Bu holat agroturizmni rivojlantirishda institutsional yondashuvning ustunligini tasdiqlaydi.

Mahalliy va mintaqaviy ilmiy adabiyotlarda ham agroturizm masalasi tobora dolzarb yoʻnalish sifatida qaralmoqda. Oʻzbekiston va MDH olimlari agroturizmni qishloq hududlarini rivojlantirish, milliy anʼanalar va madaniy merosni saqlash hamda aholi daromadlarini oshirish vositasi sifatida tahlil qiladilar. Jumladan, mahalliy tadqiqotlarda agroturizm infratuzilmasini

rivojlantirish, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari va marketing masalalari keng yoritilgan. Biroq ushbu izlanishlarda universitetlar va maslahat xizmatlari rolini tizimli va institutsional jihatdan chuqur tahlil qilish yetarli darajada amalga oshirilmaganligi kuzatiladi.

Shu nuqtai nazardan, xorijiy, xususan AQSH tajribasi bilan mahalliy ilmiy qarashlarni solishtirish agroturizmni rivojlantirishda yangi ilmiy xulosalar chiqarish imkonini beradi. Xalqaro tadqiqotlar agroturizmning muvaffaqiyati bilimga asoslangan boshqaruv, institutsional qo'llab-quvvatlash va uzluksiz maslahat xizmatlari bilan bevosita bog'liq ekanini ko'rsatmoqda. Mahalliy ilmiy izlanishlar esa ushbu yondashuvlarni milliy sharoitga moslashtirish zarurligini asoslaydi.

Umuman olganda, adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, AQSHda agroturizmni rivojlantirishda universitetlar va Extension tizimi bilim yaratish, kadrlar tayyorlash va amaliy maslahatlar berish orqali yagona integratsiyalashgan mexanizm sifatida faoliyat yuritadi. Ushbu tajriba agroturizmni institutsional rivojlantirishda ilm-fan, ta'lim va amaliyot uyg'unligining naqadar muhim ekanini yaqqol namoyon etadi hamda rivojlanayotgan mamlakatlar uchun muhim ilmiy-amaliy xulosalar chiqarishga asos bo'lib xizmat qiladi.

TADQIQOT METODLARI

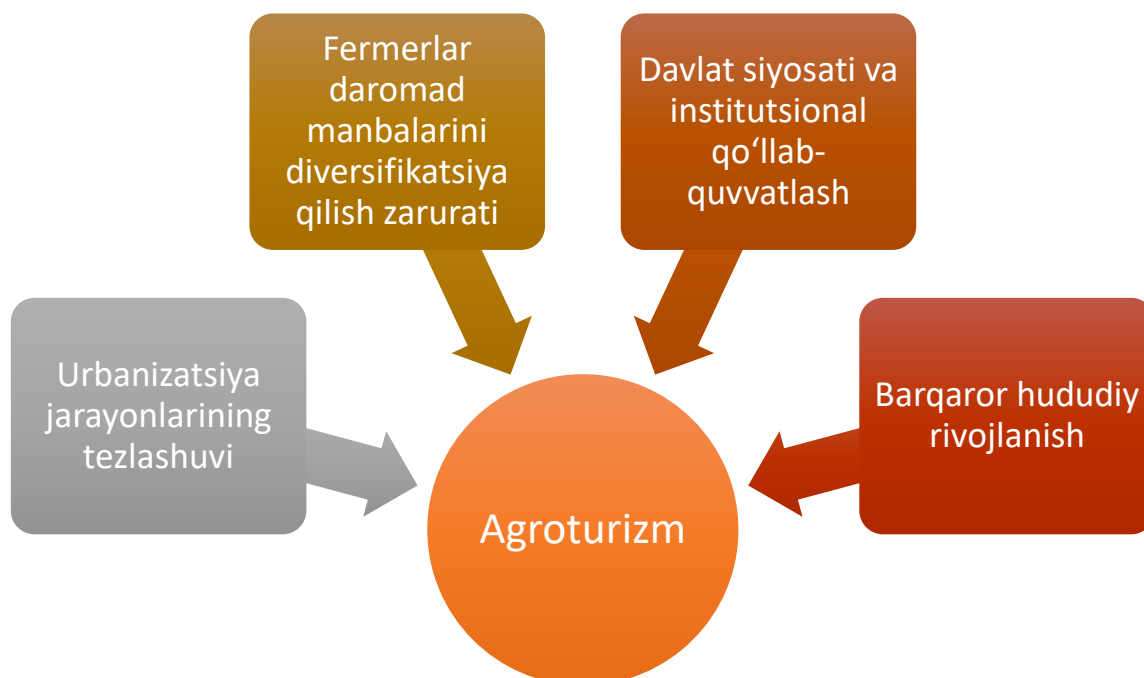
Начало формы

Конец формы

Mazkur tadqiqot AQShda agroturizmni rivojlantirishda universitetlar va Extension (qishloq xo'jaligi maslahat xizmati) tizimining rolini tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda xorijiy ilmiy manbalar, normativ-huquqiy hujjatlar va amaliy tajribalar asosiy tadqiqot materiali sifatida foydalanildi. Tadqiqot jarayonida agroturizm, qishloq turizmi, Extension tizimi va "yer-grant" universitetlari faoliyatiga oid ilmiy maqolalar, monografiyalar, xalqaro jurnallarda chop etilgan tadqiqotlar hamda AQSh universitetlari va Extension xizmatlariga oid ochiq axborot resurslari tahlil qilindi. Tadqiqotda **sifatli tahlil metodlari** ustuvor ahamiyat kasb etdi. Xususan, **kontent tahlil** usuli orqali tanlangan ilmiy manbalardagi asosiy g'oyalar, yondashuvlar va xulosalar tizimlashtirildi. Ushbu usul Extension tizimining agroturizmni rivojlantirishdagi funksiyalari, vazifalari va amaliy mexanizmlarini aniqlash imkonini berdi. Bundan tashqari, **induksiya va deduksiya** metodlari yordamida umumiy nazariy xulosalardan amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi hamda xorij tajribasidan kelib chiqib O'zbekiston sharoitida agroturizmni rivojlantirish imkoniyatlari yuzasidan ilmiy xulosalar chiqarildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Agroturizm qishloq xo'jaligi faoliyati bilan bog'liq holda tashkil etiladigan turizm turi bo'lib, u tashrif buyuruvchilarga fermer xo'jaliklari hayoti, qishloq madaniyati va an'anaviy ishlab chiqarish jarayonlari bilan tanishish imkonini beradi. Ilmiy adabiyotlarda agroturizm "qishloq xo'jaligi hududlarida joylashgan fermer xo'jaliklarida yoki agrar landshaftlarda tashkil etiladigan va turistik xizmatlar bilan uyg'unlashgan faoliyat turi" sifatida talqin etiladi. Xorijiy mamlakatlarda, ayniqsa AQSh va Yevropa davlatlarida, agroturizm qishloq hududlarini barqaror rivojlantirishning samarali vositasi sifatida qaraladi. Chunki an'anaviy qishloq xo'jaligi faoliyati ko'plab hududlarda iqtisodiy jihatdan yetarli daromad keltirmay qo'ya boshlagan. Natijada fermerlar daromad manbalarini diversifikatsiya qilishga majbur bo'lgan va agroturizm ushbu ehtiyojdan kelib chiqib shakllangan. Agroturizmni rivojlantirishning asosiy zarurati bir necha omillar bilan izohlanadi. Buni quyidagi rasmda ko'rizimiz mumkin.

1-rasm. Agroturizmni rivojlantirishga turtki bo'lgan omillar¹

Agroturizmni rivojlanishiga turtki bo'lgan omillardan biri bu **qishloq xo'jaligida daromadni diversifikatsiya qilish zaruratidir**. Qishloq xo'jaligi daromadlarining beqarorligi va kichik fermer xo'jaliklarining iqtisodiy xavf ostida qolishi xorijda qo'shimcha daromad manbalarini izlashni taqozo etgan. Agroturizm esa yechim sifatida ko'rilgan chunki agroturizm fermerlarga ishlab chiqarishdan tashqari xizmat ko'rsatish orqali barqaror daromad olish imkonini yaratadi. Shuningdek, xorijiy mamlakatlarda urbanizatsiya jarayonlarining tezlashuvi va **iste'molchilar talabidagi o'zgarishlar** ham sohaning rivojlanishiga kuchli turtki bo'lgan natijasida shaharlik aholining qishloq hayotiga, ekologik toza mahsulotlarga va an'anaviy turmush tarziga qiziqishi ortgan. Ushbu talab agroturizm xizmatlariga bo'lgan ehtiyojni kuchaytirgan va uning rivojlanishini jadallashtirgan. Agroturizm xorijda qishloq hududlarining ijtimoiy rivojlanishiga xizmat qiladi. U yangi ish o'rinlari yaratadi, mahalliy aholi bandligini oshiradi hamda qishloq hududlarida migratsiya jarayonlarini sekinlashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, agroturizm mahalliy madaniyat, an'analar va tarixiy merosni saqlash hamda targ'ib etishda muhim rol o'ynaydi. Bu ham sohani rivojlanishiga turtki bo'lgan. Yana bir muhim omil **qonunchilik va tartibga solish tizimidir**. Xorij tajribasida agroturizm davlat siyosati va institutsional qo'llab-quvvatlash asosida rivojlantirilgani bilan ajralib turadi. Xususan, AQShda yer-grant universitetlari va Extension tizimi orqali fermerlarga bilim, maslahat va metodik yordam ko'rsatilishi agroturizmning tizimli rivojlanishiga imkon yaratgan.

AQShda agroturizm va qishloq hududlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynagan institutlardan biri **“yer-grant” universitetlari (land-grant universities)** hisoblanadi. Ushbu universitetlarning shakllanishi XIX asr o'rtalariga borib taqaladi va ularning faoliyati qishloq xo'jaligi, ta'lim hamda hududiy rivojlanish bilan bevosita bog'liqdir. 1862-yilda AQShda **Morrill Act** qabul qilinishi natijasida federal hukumat shtatlarga katta hajmdagi qishloq xo'jaligi yerlarini grant sifatida ajratdi. Ushbu yerlarni sotish orqali tushgan mablag'lar hisobiga universitetlar tashkil etiladi. Ushbu ta'lim muassasalari “yer-grant” universitetlari deb atalib, ularning asosiy vazifasi amaliy bilimlarni rivojlantirish, ayniqsa qishloq xo'jaligi va muhandislik sohalariga ixtisoslashishdan iborat edi. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, **1862-yildan boshlab AQShda 100 dan ortiq yirik yer-grant universitetlari tashkil etilgan**, va ular nafaqat akademik ta'lim, balki jamiyat ehtiyojlariga xizmat qiluvchi amaliy faoliyatni ham o'z zimmasiga olgan. Tadqiqotchilar bu universitetlar “amaliy muammolar, jumladan qishloq xo'jaligi masalalariga

¹ To'plangan ma'lumotlar asosida muallif ishlanmasi

alohida e'tibor qaratishi shart bo'lgan institutlar" sifatida shakllanganini ta'kidlaydi. Yer-grant universitetlarining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat bo'lgan:

1. **Amaliy ta'limni rivojlantirish.** Ushbu universitetlar an'anaviy nazariy ta'limdan farqli ravishda, qishloq xo'jaligi, veterinariya, agrar iqtisodiyot, oziq-ovqat texnologiyalari kabi yo'nalishlarda amaliy ko'nikmalar berishga yo'naltirilgan.

2. **Ilmiy tadqiqotlar olib borish.** Yer-grant universitetlari qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish, resurslardan samarali foydalanish masalalarida ilmiy izlanishlar olib bordi. Keyinchalik bu tadqiqotlar agriturizm kabi yangi faoliyat turlarining shakllanishiga ilmiy asos bo'lib xizmat qildi.

3. **Qishloq hududlari va fermer xo'jaliklari bilan bevosita ishlash.** Aynan shu vazifa keyinchalik Extension (qishloq xo'jaligi maslahat xizmati) tizimining vujudga kelishiga olib keldi. Yer-grant universitetlari ilmiy bilimlarni amaliyotga joriy etish maqsadida universitetdan tashqarida faoliyat yurituvchi bo'limlarni tashkil etdi.

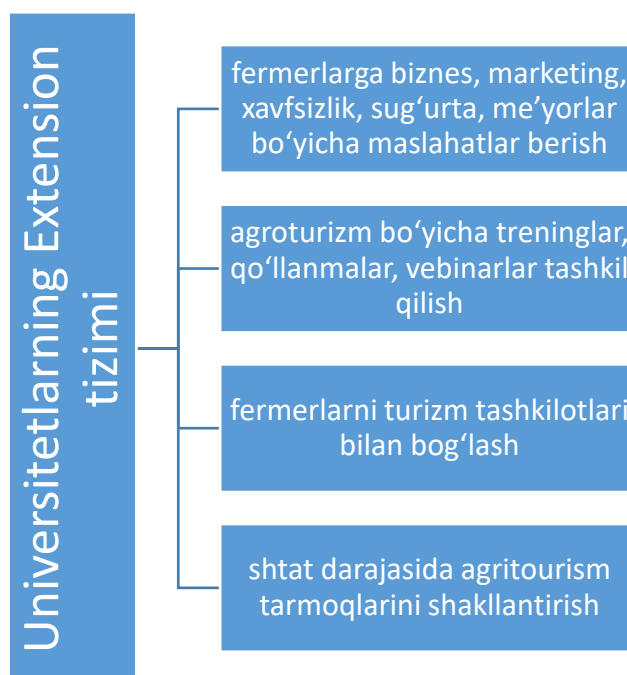
4. **Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga hissa qo'shish.** Yer-grant universitetlari faoliyati nafaqat qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan cheklanib qolmay, balki qishloq hududlarining bandligini oshirish, aholining hayot sifatini yaxshilash va mahalliy iqtisodiyotlarni mustahkamlashga qaratilgan edi.

Shu tariqa AQShda yer-grant universitetlari agriturizm rivojining institutsional asosi sifatida xizmat qilgan. Ular keyinchalik Extension tizimi orqali agroturizmni rivojlantirish, fermerlarni o'qitish, treninglar o'tkazish va mahalliy hamjamiyatlarni qo'llab-quvvatlashda yetakchi rol o'ynadi. AQShda agroturizmning tizimli va barqaror rivojlanishida universitetlar huzurida faoliyat yurituvchi **Extension tizimi** muhim institutsional mexanizm hisoblanadi. Yuqorida aytib o'tganimizdek Extension tizimi XIX asr oxiri va XX asr boshlarida "yer-grant" (land-grant) universitetlari faoliyati doirasida shakllangan bo'lib, uning asosiy vazifasi ilmiy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish orqali qishloq xo'jaligi va qishloq hududlarini rivojlantirishdan iboratdir. Extension tizimining o'ziga xos jihati shundaki, u universitet va qishloq hududlari o'rtasida ko'prik vazifasini bajaradi. Ushbu tizim orqali professor-o'qituvchilar va mutaxassislar bevosita joylarga chiqib, fermerlar, tadbirkorlar va mahalliy hamjamiyatlar bilan ishlaydi. Tadqiqotchilar ta'kidlashicha, Extension bo'limlari "qishloq joylarda ta'lim berish, treninglar o'tkazish, maslahatlar berish va amaliy tadqiqotlar olib borish" orqali agrar sohani rivojlantirishga xizmat qiladi. 1980-yillardan boshlab AQShda qishloq xo'jaligi daromadlarining beqarorlashuvi va kichik fermer xo'jaliklarining iqtisodiy bosim ostida qolishi natijasida Extension tizimi agroturizm va qishloq turizmi yo'nalishlariga alohida e'tibor qaratishni boshladi. Shu davrdan e'tiboran Extension xizmatlari fermerlarga agroturizm faoliyatini yo'lga qo'yish, risklarni boshqarish, huquqiy masalalar, sug'urta, marketing va xizmatlar diversifikatsiyasi bo'yicha amaliy yordam ko'rsatib kelmoqda.

Global iqtisodiy jarayonlarda qishloq hududlarining barqaror rivojlanishi masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining iqlimga bog'liqligi, bozor narxlarining o'zgaruvchanligi va daromadlarning notekisligi fermer xo'jaliklarini iqtisodiy jihatdan zaiflashtiruvchi omillar hisoblanadi. Shu sharoitda agroturizm qishloq hududlarini rivojlantirishning muqobil va barqaror yo'nalishi sifatida shakllanmoqda.

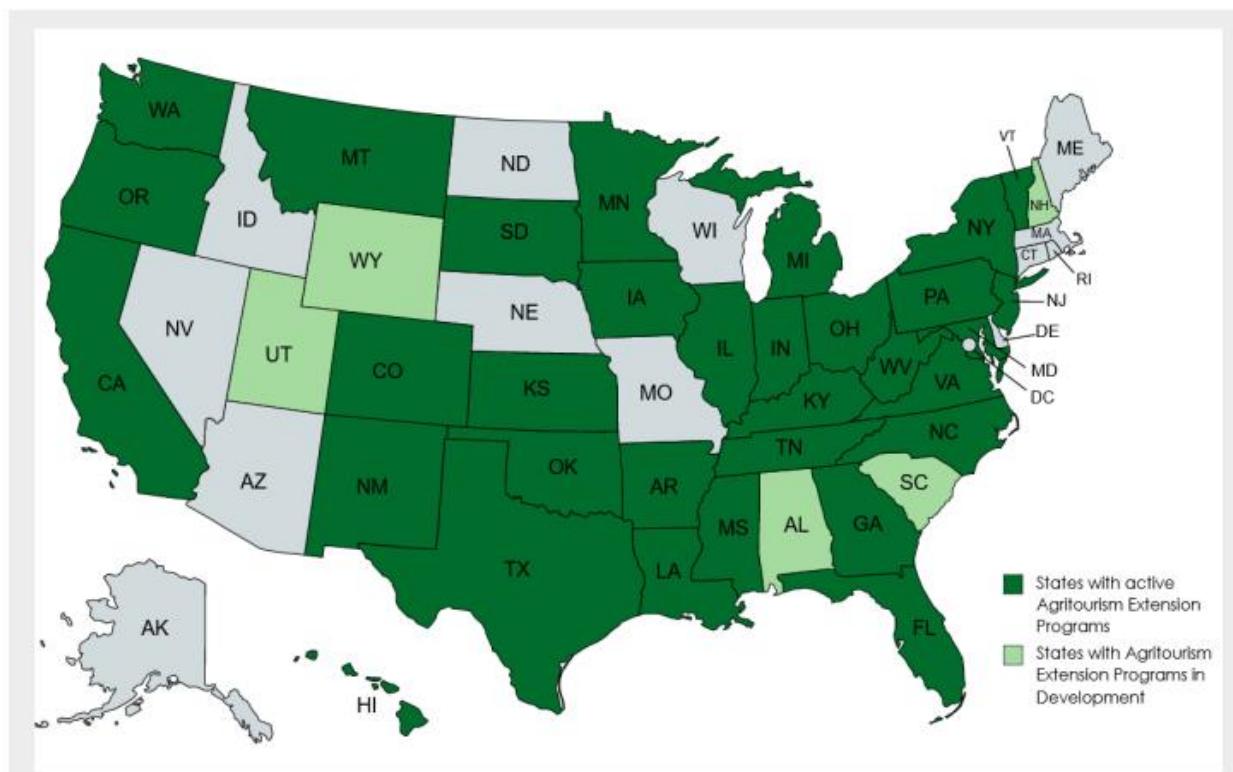
Agroturizm qishloq xo'jaligi faoliyatini turizm xizmatlari bilan integratsiya qilish orqali qo'shimcha qiymat yaratadi, bandlikni oshiradi va hududiy iqtisodiyotning diversifikatsiyasiga xizmat qiladi. Biroq xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, agroturizmning muvaffaqiyatli rivojlanishi tasodifiy emas, balki kuchli institutsional, ilmiy va maslahat infratuzilmasiga tayanadi. Bu borada AQSH tajribasi alohida e'tiborga loyiqdir.

AQShda agroturizm rivojida universitetlar va Extension tizimi muhim tayanch institutlar sifatida faoliyat yuritadi. Mazkur maqolaning maqsadi ushbu institutlarning agroturizm rivojidagi rolini chuqur ilmiy tahlil qilish hamda O'zbekiston uchun moslashuv imkoniyatlarini asoslab berishdan iborat.

2-rasm.Universitetlar Extension tizimi funksiyasi

Extension tizimi doirasida amalga oshiriladigan asosiy faoliyat yo'nalishlaridan biri **trening va malaka oshirish dasturlari** hisoblanadi. Ushbu treninglar orqali fermerlar agroturistik mahsulotni shakllantirish, turistlar bilan ishlash, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish, narx siyosatini belgilash va xizmatlar sifatini oshirish bo'yicha bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, Extension tomonidan tashkil etilgan o'quv dasturlari agroturizm bilan shug'ullanayotgan fermerlar muvaffaqiyatiga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, Extension tizimi agroturizm bo'yicha **ilmiy tadqiqotlar va metodik qo'llanmalar** tayyorlashda yetakchi rol o'ynaydi. Extension mutaxassisleri tomonidan ishlab chiqilgan qo'llanmalar fermerlar va mahalliy jamoalar uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, unda biznes-reja tuzish, marketing strategiyasi, tashrif buyuruvchilarni jalb qilish va xavfsizlik masalalari yoritiladi. Internet rivojlanishidan avval bu materiallar asosan bosma shaklda tarqatilgan bo'lsa, hozirda raqamli platformalar orqali keng ommaga yetkazilmoqda. Extension tizimining yana bir muhim vazifasi **mahalliy hamjamiyatlar bilan ishlash va hududiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashdir**. Extension xizmatlari agriturizmni alohida fermer xo'jaligi darajasida emas, balki butun hududni rivojlantirish vositasi sifatida ko'radi. Shu bois ular mahalliy hokimiyatlar, turizm tashkilotlari va fermerlar o'rtasida hamkorlikni rivojlantiradi, qo'shma loyihalar va festivallarni tashkil etishda ishtirok etadi. Umuman olganda, AQSh tajribasi shuni ko'rsatadiki, Extension tizimi agriturizmni rivojlantirishda ilmiy bilim, amaliy tajriba va mahalliy ehtiyojlarni uyg'unlashtiruvchi samarali mexanizm hisoblanadi. Ushbu tizim orqali agriturizm nafaqat iqtisodiy daromad manbai, balki qishloq hududlarini barqaror rivojlantirish, bandlikni oshirish va mahalliy madaniyatni saqlash vositasiga aylanadi.

3-rasm. AQSHda agroturizm extension dasturlari

3-rasmda hozirda AQSHda agroturizm extension dasturlarining hududa faoliyat ko'lamini ko'rsatilgan. Ochiq yashil ranglar hozirda ishlab chiqilayotgan dasturlarni bildiradi. To'q yashil rang esa agroturizm extension dasturlari faol amalga oshirilayotgan hududlarni ko'rsatadi.

Extension dasturlarining agroturizm rivojiga qo'shgan hissasini quyidagi misol orqali ko'rimiz mumkin. Vermont shtatining Rochester shahrida joylashgan Liberty Hill Farm xo'jaligi rahbari Bet Kennett agroturizmning Vermont bo'ylab hamda butun Qo'shma Shtatlar hududida keng tarqalishida yetakchi rol o'ynagan. Uning sut yetishtiruvchi xo'jaligi 1980-yillarda sut narxlarining keskin pasayishi sharoitida daromad manbalarini diversifikatsiya qilish strategiyasi sifatida tunab qoluvchi mehmonlarni qabul qila boshlagan. Fermer xo'jaligida mehmonlarni qabul qilishga asoslangan ushbu faoliyat muvaffaqiyatli yo'lga qo'yilganidan bir necha yil o'tgach, Bet Kennett bilan Vermont universitetining Jamiyat va iqtisodiy rivojlanish yo'nalishidagi Extension mutaxassisi bog'langan va unga bu faoliyat "agroturizm" deb ataluvchi milliy harakatning ilg'or namunasiga aylanganini ma'lum qilgan. Keyingi yillardagi hamkorlik natijasida Vermont Farms! Association nomli notijorat tashkilot tashkil etilgan. Ushbu tashkilot aholi uchun qishloq xo'jaligi bo'yicha ta'limiy imkoniyatlar yaratish, shuningdek, Vermont shtatiga xos bo'lgan faol qishloq xo'jaligi landshaftini saqlab qolish va rivojlantirish maqsadida tuzilgan. Vermont Farms! Association a'zolari uchun asosiy tamoyillar quyidagilardan iborat: xo'jaliklarning bevosita qishloq xo'jaligi faoliyati bilan shug'ullanishi, yetarli darajada sug'urtalangan bo'lishi hamda xavfsizlik va me'yoriy talablarni jiddiy qabul qilishi. Ushbu omillar Vermont agroturizmining barcha yoshdagi tashrif buyuruvchilar uchun haqiqiy, ta'limiy va xavfsiz tajriba sifatida shakllanishiga xizmat qilgan. Vermont universiteti Extension xizmati va Vermont Farms! Association o'rtasidagi hamkorlik davom etib, ular agroturizm bo'yicha resurslar ishlab chiqish, treninglar tashkil etish va marketing ko'magini ko'rsatish borasida hamkorlik qilgan. Boshqa shtatlarda ham agroturizmga qiziqish ortib borishi bilan ushbu hamkorlik Vermontdan tashqarida ham ahamiyat kasb eta boshlagan. Vaqt o'tishi bilan Vermont Extension xizmati, Vermont Farms! Association hamda boshqa hamkor tashkilotlar Vermont Agritourism Collaborativeni tashkil etdilar. Ushbu hamkorlik platformasi ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko'rsatuvchilar uchun resurslar hamda o'quv-trening dasturlarini taqdim etadi. Bugungi kunda Vermont Agritourism

Collaborative Vermont Tourism Research Center va National Extension Tourism Network bilan yaqindan hamkorlik qilib, agroturizm bo'yicha ilmiy tadqiqotlar va Extension faoliyatini integratsiyalashgan holda amalga oshirmoqda. Vermont tajribasi hamkorlikning naqadar muhimligini, shuningdek, shtat miqyosida agroturizmni rivojlantirishda Extension xizmatining tutgan muhim o'rnini yaqqol namoyon etadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot AQShda agroturizmni rivojlantirishda universitetlar va Extension (qishloq xo'jaligi maslahat xizmati) tizimining o'rnini tahlil qilishga bag'ishlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, agroturizm AQShda tasodifiy yoki faqat xususiy tashabbuslar asosida emas, balki kuchli ilmiy, institutsional va amaliy mexanizmlar orqali tizimli ravishda rivojlangan. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, Extension xizmatlari orqali fermerlar agroturizmni tashkil etish, xizmatlar sifatini oshirish, marketing strategiyalarini ishlab chiqish, huquqiy va xavfsizlik masalalarini hal etish bo'yicha zarur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lmoqda. Natijada agroturizm AQShda nafaqat qo'shimcha daromad manbai, balki qishloq hududlarining barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi samarali vositaga aylangan. Shuningdek, AQSh tajribasi agroturizmni rivojlantirishda universitet–fermer–davlat hamkorligi muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Ilmiy tadqiqotlar, ta'lim va amaliy maslahat xizmatlarining uzviy bog'liqligi agroturizm faoliyatining barqarorligini ta'minlaydi va uning hududiy rivojlanishga ijobiy ta'sirini kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, AQShda universitetlar va Extension tizimi asosida shakllangan agroturizm modeli O'zbekiston sharoitida ham qishloq hududlarini rivojlantirish, aholi bandligini oshirish va mahalliy madaniy merosni saqlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lib, mazkur tajribani moslashtirish istiqbollari mavjud. Mazkur tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, O'zbekiston sharoitida agroturizmni rivojlantirishda agrar oliy ta'lim muassasalari huzurida maslahat va trening xizmatlarini yo'lga qo'yish, universitet–fermer–turizm subyektlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish hamda hududiy agroturizm klasterlarini shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, agroturizm faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish va mahalliy aholini, ayniqsa yoshlar va ayollarni ushbu faoliyatga jalb etish orqali qishloq hududlarida bandlikni oshirish imkoniyatlari mavjud. Ushbu chora-tadbirlar agroturizmni qishloq hududlarining barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi samarali yo'nalish sifatida shakllantirishga imkon yaratadi.

O'zbekiston qishloq hududlari katta tabiiy, madaniy va agrar salohiyatga ega. Biroq ushbu salohiyatdan to'liq foydalanish uchun bilimga asoslangan boshqaruv mexanizmlari yetarli darajada shakllanmagan. AQSH tajribasi O'zbekiston uchun quyidagi ilmiy-amaliy saboqlarni beradi:

Birinchidan, agroturizmni rivojlantirishda universitetlar rolini kuchaytirish zarur. Oliy ta'lim muassasalari huzurida agroturizmga ixtisoslashgan ilmiy markazlar tashkil etish, o'quv dasturlarini amaliyot bilan integratsiya qilish muhim.

Ikkinchidan, Extension tizimiga o'xshash maslahat xizmatlarini rivojlantirish lozim. Bu tizim fermerlarga nafaqat agrar texnologiyalar, balki marketing, servis sifati, huquqiy va moliyaviy masalalar bo'yicha kompleks maslahatlar berishi kerak.

Uchinchidan, ilm-fan, ta'lim va amaliyot integratsiyasini ta'minlash orqali agroturizmni hududiy rivojlanishning strategik yo'nalishiga aylantirish mumkin. Bu esa qishloq aholisining daromadlarini oshirish, bandlikni kengaytirish va migratsiyani kamaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Schmidt, C., Chase, L., Barbieri, C., Rilla, E., Singh Knights, D., Thilmany, D., Tomas, S., Dickes, L., Cornelisse, S., Lamie, R. D., Callahan, R., George, H., & Leff, P. (2022). Linking Research and Practice: The Role of Extension on Agritourism Development in the United States. *Applied Economics Teaching Resources*, 4(3), 33–48.
2. Barbieri, C. (2013). Assessing the sustainability of agritourism in the US: A comparison between agritourism and other farm entrepreneurial ventures. *Journal of Sustainable Tourism*, 21(2), 252–270.

3. Chase, L., Stewart, M., Schilling, B., Smith, B., & Walk, M. (2018). Agritourism: Toward a conceptual framework for industry analysis. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 8(1), 13–19.
4. Phillip, S., Hunter, C., & Blackstock, K. (2010). A typology for defining agritourism. *Tourism Management*, 31(6), 754–758.
5. Schmidt, C., Chase, L., Barbieri, C., Rilla, E., Singh Knights, D., Thilmany, D., et al. (2022). Linking research and practice: The role of extension on agritourism development in the United States. *Applied Economics Teaching Resources*, 4(3), 33–48.
6. Van Sandt, A., & Thilmany McFadden, D. (2016). Diversification through agritourism in a changing U.S. farmscape. *Western Economics Forum*, Fall 2016, 52–58.
7. Jin, X.; Wu, H.; Zhang, J.; He, G. Agritourism Development in the USA: The Strategy of the State of Michigan. *Sustainability* 2021, 13, 11360. <https://doi.org/10.3390/su132011360>
8. Chase, Lisa; Galford, Gillian L.; Kolodinsky, Jane; Tobin, Daniel; von Wettberg, Eric Bishop; Kelsey, Amy; Baxley, Susanna; Brittain, Christopher; and Taylor, Josiah, "The Farm-Community Nexus: Metrics for Social Economic, and Environmental Sustainability of Agritourism and Direct Farm Sales in Vermont" (2021). USDA Agricultural Research Service (ARS) Center. 3. <https://scholarworks.uvm.edu/arsfoodsystems/3>
9. Phillip, S., Hunter, C., & Blackstock, K. (2010). A typology for defining agritourism. *Tourism Management*, 31(6), 754–758. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2009.08.001>
10. McGehee, N. G. (2007). An agritourism systems model: A Weberian perspective. *Journal of Sustainable Tourism*, 15(2), 111–124. <https://doi.org/10.2167/jost634.0>
11. Tew, C., & Barbieri, C. (2012). The perceived benefits of agritourism: The provider's perspective. *Tourism Management*, 33(1), 215–224. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2011.02.005>
12. Sharipov, S., & Abdullaeva, M. (2021). Agroturizmni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari va istiqbollari. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 6, 98–104.
13. Xudoyberganov, A. (2020). Qishloq hududlarini rivojlantirishda agroturizmning o'rni. *Turizm va madaniy meros*, 4, 45–52.

Muassislar:
Buxoro davlat universiteti
“Economic science” mas'uliyati cheklangan jamiyati

"IQTISODIYOT VA TURIZM" xalqaro ilmiy va innovatsion jurnali 2025-yil 6-son (26) 2021-yildan chiqa boshlagan. OBUNA INDEKSI: 200117 Manzil: Buxoro shahri, M.Iqbol ko'chasi, 11-uy, 2-bino, 403-xona.	ilmiy va innovatsion nashri Jurnal oliy o'quv yurtlarining professor- o'qituvchilari, ilmiy tadqiqotchilar, ilmiy xodimlar, magistrantlar, talabalar, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari hamda maktab o'qituvchilari, shuningdek, keng ommaga mo'ljallangan. Jurnalda nazariy, ilmiy-metodik, muammoli maqolalar, fan va texnikaga oid yangiliklar, turli xabarlar chop etiladi. Nashr uchun mas'ul: Gavhar XIDIROVA Muharrir: Navruz-Zoda Baxtiyor Negmatovich	Jurnal tahririyat kompyuterida sahifalandi. Chop etish sifati uchun bosmaxona javobgar. Bosishga ruxsat etildi 25.12.2025 Bosmaxonaga topshirish vaqti 30.12.2025 Qog'oz bichimi: 60x84. 1/8 Tezkor bosma usulda bosildi. Shartli bosma tabog'i – 12,0 Adadi – 100 nusxa Buyurtma №962. Bahosi kelishilgan narxda. “Sadriddin Salim Buxoriy” MCHJ bosmaxonasida chop etildi. Bosmaxona manzili: Buxoro shahri M.Iqbol ko'chasi 11-uy.
--	--	--